

Ohjeita tieteen yleistajuistajille

Raevaara, Tiina: *Tajuaako kukaan? Opas tieteen yleistajuistajalle*. Vastapaino, Tampere 2016. 202 sivua. ISBN 978-951-768-546-7.

Kirjailijana ja tiedetoimittajana toimivan Tiina Raevaaran (s. 1979) *Tajuaako kukaan?* on lähinnä tutkijoille ja toimittajille suunnattu opas, jonka tavoitteena on ohjeistaa kyseisten ammattikuntien edustajia yleistajuisen tieteellisen sisällön tuottamisessa. Teos onnistuu tarjoamaan käytännön ohjeita varsinkin sanomalehtiin ja aikakausjulkaisuihin kirjoittaville, mutta kaikki kirjoittamisen kanavat huomioiden sen anti jää hivenen ohueksi. Raevaara esittelee yleistajuisen tieteellisen tekstin perusteita työnsä alussa ja mainitsee kyseisen tyylin julkaisukanavina muun muassa television ja radion tiedeohjelmat, dokumenttielokuvat sekä museoiden ja tiedekeskusten näyttelyt, mutta käytännössä pääpaino on sanomalehtien ja jonkin verran yleistajuisten tietokirjojen sisällöissä.

Teos on hyvin kirjoitettu, mutta samalla sitä leimaa paikoin hienoinen käsittelytavan yleisluonteisuus. Tämä ei kuitenkaan ole välttämättä huono asia, sillä parhaimmillaan työ tarjoaa käytännöllisiä yleisohjeita aiheiden ideointiin, tiedonhakuun ja näkökulman löytämiseen. Teoksen neuvoja voinee soveltaa suhteellisen helposti monenlaisen populaarin tietosisällön tuottamisessa. Tämä puolestaan hälventää osaltaan edellä mainittua ongelmaa eli sitä, ettei teos keskity täydellä vakavuudella kaikkien yleistajuisten välineiden erityiskysymyksiin. Lisäksi työn etuna on mainittava se, että sen luvut ovat lyhyitä ja työtä on helppo lähestyä. Raevaaran rutiini kirjoittajana näkyy varsinkin lauserakenteiden ja käsitteiden selkeydessä sekä kielen havainnollisuudessa. Teoksen rakenne olisi sen sijaan voinut toimia paremmin, mikäli viimeiseksi luvuksi sijoitettu ”Tieteen yleistajuistajan identiteetti” olisi laitettu heti alkuun ensimmäiseksi tai toiseksi luvuksi.

Tieteen yleistajuistajan identiteetin määrittely ja erilaisten lajityyppien tunnistaminen muodostavat välttämättömän lähtökohdan yleistajuistamisen aloittamiseksi, mutta työn keskeisimmän osion muodostavat eittämättä varsinaiset käytännön ohjeet. Varsinkin luku seitsemän ”Voiko jokin mennä pieleen?” ansaitsee huomiota siinä mielessä, että se osoittaa käytännössä yleistajuistamiseen liittyvät sudenkuopat. Perustavat ongelmat koskevat lähteiden käyttöä ja alkuperäistutkimuksen tulkintaa. Liian monessa tapauksessa alkuperäistutkimuksen käsitteet ja väitteet on esitetty summittain välittämättä niiden todellisista tieteellisistä tarkoitteista. Toisaalta ongelmia voi tuottaa erilaisten tekstien ja tekstityyppien kontekstointi. Käytännössä jokainen yleistajuiseksi tarkoitettu

teksti pitää pystyä yhdistämään sekä aikaisempaan tutkimustietoon että tekstin perustana olevaan tutkimukseen (!). Varsin monissa tiedeuutisissa uutisoidun tieteellisen löydöksen julkaisija ja pahimmassa tapauksessa jopa tekijä hämärtyvät siten, että uutisen vastaanottajan on lopulta vaikea tai mahdoton päästä alkuperäisjulkaisun jäljille.

Kirjallisten lähteiden käytön lisäksi vakavan ongelman tieteellisen tiedon yleistajuistamiselle muodostaa asiantuntijoiden käyttö lehtijutuissa. Tietoverkosta on helppo löytää eri alan ”asiantuntijoita”, mutta asiantuntijana esiintyvän henkilön taustoihin ja ammatillisiin valmiuksiin on syytä kiinnittää erityistä huomiota. Kirjoittajalla on tässä suhteessa huomattava vastuu, sillä media ei aina vaadi lähteiltään todellista asiantuntijuutta. Esimerkiksi ravinnosta kirjoittava blokkaja saattaa esiintyä ravitsemusasiantuntijana, media-alan sekatyöläinen sosiaalisen median asiantuntijana ja kolumnisti talousviisaana. Ongelma on todellinen, sillä varsinkin Suomen kaltaisessa pienessä maassa kaikilta tieteenaloilta ei välttämättä löydy joka tilanteeseen tutkijaa, jolla olisi halua tai aikaa palvella mediaa sen vaatimien resurssien ja aikataulujen puitteissa.

Raevaara on kirjoittanut kaikin puolin kelvollisen tietokirjan, jonka sisällössä tai muodossa ei ole pieniä rakenteellisia ja tyyllisiä ongelmia lukuun ottamatta juuri huomautettavaa. Työ on parhaimmillaan korostaessaan kirjoittajan vastuuta yhtäältä lähdekritiikin ja toisaalta lehteen tuotetun jutun asiasisällön suhteen. Taustojen selvittely ja kriittinen materiaalin keruu ovat olennainen osa tieteestä laadittujen yleistajuisten lehtijuttujen työprosessia, vaikka juuri nämä vaiheet tuntuvat jäävän toisinaan kiireen vuoksi turhan vähälle huomiolle. Tiedettä yleistajuistava kirjoittaja joutuu kamppailemaan monenlaisten sekä tieteen yleisiin pelisääntöihin että journalistiikan etiikkaan liittyvien eettisten kysymysten parissa. Tätä asiaa ei voi liikaa korostaa. Lehtijutun kirjoittaja on vastuussa tekstinsä sisällöstä sekä tieteenharjoittajalle että juttua lukevalle suurelle yleisölle.

Toinen keskeinen teoksesta esille nouseva teema koskee tieteellisestä löydöksestä laadittavan jutun tai juttukokonaisuuden tyyliä. Raevaaran keskeisenä teesinä tuntuu olevan, että yleistajuisen tiedekirjoittamisen ei tarvitse poiketa tyylikeinojensa suhteen kaunokirjallisuudesta. Pikemminkin tieteen yleistajuistajan on syytä pyrkiä samansuuntaiseen aistien monipuoliseen käyttöön kuin kaunokirjallista tekstiä tuottavan kirjoittajan. Hyvä teksti on sekä eheää että kerroksellista, sekä intensiivistä että esteettistä, ja se tuottaa aina visuaalisia ja akustisia mielikuvia. Nämä eivät ole vähäpätöisiä arvoja, sillä ”eläytyminen lukiessa helpottaa tietosisällön omaksumista ja houkuttelee lukemaan pidemmälle” (s. 92). Varsinkin luonnontiede, lääketiede ja tekniikka perustavat

tutkimustuloksensa usein matemaattisiin ja muihin formaaleihin symbolijärjestelmiin, joita voi olla vaikea hahmottaa ilman asiaa havainnollistavia analogioita ja metaforia.

Tajuaako kukaan? ottanee paikkansa tämän päivän tiedemaailmassa suhteellisen helposti. Se ei kilpaile esimerkiksi Urpu Strellmanin ja Johanna Vaattovaaran toimittaman *Tieteen yleistajuistamisen* (Gaudeamus 2013) kanssa, sillä Strellmanin ja Vaattovaaran toimittama työ nostaa esiin yleistajuistamisen pedagogisia, eettisiä ja julkisuuspoliittisia ongelmia Raevaaran pitäytyessä pääsääntöisesti teoksensa otsikon mukaisesti yleistajuistamisen käytännön ohjeissa. Raevaaran työ tarjoanee jonkinlaisen vastinparin pikemminkin Virve Mertasen jo jokin aika sitten julkaisemalle *Tietokirjoittajan käsikirjalle* (Vastapaino 2007). *Tajuaako kukaan?* on tervetullut lisäys käytännön kirjoitusoppaisiin, sillä yleistajuisella kirjallisuudella ja sen opettamisella tuntuu olevan juuri nyt tilausta yliopiston tehtävien laajentuessa perustutkimuksen tuottamisesta kohti yhteiskunnallista vaikuttamista.